

Dviejų šimtų litų banknotas
Two Hundred Litas Banknote

Metams bėgant ir įsitvirtinant saviems pinigams, gerėjant ekonominei situacijai, atsirado būtinybė turėti didesnių nominalų banknotų. Jų kompozicinė schema turėjo pratęsti didžiųjų nominalų banknotų seriją. Autoriumi buvo pasirinktas R. Valantinas, jau kūręs 100 litų banknotą ir sukaupęs tam tikrą patirtį. Projektuojamam 1997 m. laidos 200 litų banknotui pasirinktas Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjas Vydūnas.

Vydūnas (tikroji pavardė Vilhelmas Storosta, 1868–1953 m.) – žinomas tarpukario Lietuvos rašytojas ir filosofas, nepailstantis kovotojas už lietuvių teises ir kalbą Mažojoje Lietuvoje. 1895 m. jis įkūrė Tilžės lietuvių giedotojų draugiją, leido ir redagavo žurnalus bei laikraščius, juose kėlė filosofines žmogaus būties problemas, aiškino žmogiškumo esmę, pagrįstą savimone bei intuicija, jautrumu gėriui ir grožiui. Savo filosofinėmis nuostatomis vadovavosi ir kultūrinėje veikloje, pagal jas kūrė savitą pasyvaus pasipriešinimo germanizacijai taktiką. Vydūnas sukūrė dramos veikalus, kurie buvo statomi Lietuvos teatruose. Karo pabaigoje rašytojas pasitraukė į Vokietiją, ten ir mirė. Rusų okupacijos metais buvo ignoruojamas ir mūsų žmonėms mažiau žinomas, tačiau atgimusioje Lietuvoje jo palikimas vėl užima deramą vietą. Savotiškas skolos grąžinamas yra ir idėja jį įamžinti 200 litų banknote.

Tik pradėjus kurti banknotų projektus, Vydūno portretas buvo planuotas 10 litų banknotui. Tačiau jaunam dailininkui A. Mandeikai, kuris ėmėsi jį kurti, nepavyko pateikti kolegas įtikinančio projekto. Tada ypač nesisekė komponuoti reversą, jo objektu buvo pasirinktas Klaipėdos uosto vaizdas. Sandėliai, molo perspektyva, prišvartuotas laivas atrodė per daug natūralistiškai, neįdomiai. Autorius mėgino komponuoti kitus Mažosios Lietuvos temai charakteringus motyvus – žvejo sodybą, krikštus, žymesnius uostamiesčio pastatus, švyturį, tačiau eskizai vyresnių kolegų netenkino. Buvo nutarta 10 litų banknoto projektavimą perduoti G. Jonaičiui, o Vydūno portreto tuokart atsisakyti.

Po kelerių metų ėmus projektuoti 200 litų banknotą su Vydūnu, reverso motyvo problema vėl iškilo ir, kaip prisimena projekto autorius R. Valantinas, jam teko pasukti galvą, kuriuo keliu eiti, „nuosekliai sekti Mažosios Lietuvos istoriografija ar orientuotis į laisvesnį simbolį, pabrėžti valstybės geopolitines ambicijas vaizduojant Baltijos jūrą“.

Nežiūrint A. Mandeikos nesėkmingų mėginimų sukomponuoti banknotą su Klaipėdos vaizdais, R. Valantinas iš pradžių mąstė panašiai. Dailininkas prisimena: „Studijuodamas Klaipėdą, nesuradau ryškesnių bruožų. Iškilo klausimas – vaizduoti miestą fragmentiškame vokiškos architektūros pavelde ar gilintis į uostą, pramonę? Vydūno asmenybė, jo švietėjiškumas, pasaulėjauta stumtelėjo filosofškumo link. Intuicija kuždėjo, jog reikėtų apibendrinančio simbolio. Nutariau pasirinkti charakteringą uosto simbolį – švyturį, nors tai ir nebuvo labai originalu. Archyviniai atvirukai ar nuotraukos iš laikraščių ir žurnalų apie Klaipėdos švyturį jūros fone manęs netenkino. Plastikos

As the years passed and our currency gained importance, and the economic situation improved, a need for having banknotes of higher denominations arose. Their layout scheme was to extend the series of other high denomination banknotes. Rytis Valantinas, who had previously created the 100 litas banknote and accumulated certain experience, was selected as the designer. For the 200 litas banknote of 1997 issue, the public figure of Lithuania Minor – Vydūnas – was chosen.

Vydūnas (real name Vilhelmas Storosta, 1868–1953) was an outstanding Lithuanian writer and philosopher of the inter-war period, an indefatigable fighter for the rights and language of the Lithuanians in Lithuania Minor. He established the Lithuanian Society of Psalmody of Tilsit in 1895, published and edited magazines and newspapers, in which he put forward philosophical problems of human existence, explained the essence of humanism based on self-consciousness and intuition, sensitivity to the good and beautiful.

Just as the design of banknotes started, the portrait of Vydūnas was intended for the 10 litas banknote. However, the young artist Alvydas Mandeika, who undertook designing it, did not manage to submit a design that would convince his colleagues. Especially the arrangement of the back was poor, for which an image of Klaipėda seaport was chosen. The warehouses, the perspective of the pier and the moored ship looked too naturalistic and uninteresting. The author tried to arrange other motifs peculiar to the subject of Lithuania Minor, such as a fisherman's homestead, *krikštas* (a wooden grave marker made of one board), and more notable buildings of the seaport city, the lighthouse; yet the sketches did not satisfy the artist's older colleagues. The decision was to pass the design of the 10 litas banknote over to Jonaitis and to replace the portrait of Vydūnas at the time.

In a few years' time, the design of the 200 litas banknote with a portrait of Vydūnas was undertaken and the problem of the motif on back emerged again. As the author of the design Valantinas recalls, he was obliged to use his brains which way to go, “to be consistent in using the historiography of Lithuania Minor or move towards a more liberal symbol, to stress the geopolitical ambitions of the state by depicting the Baltic Sea”.

Despite the unsuccessful attempts of Mandeika at designing the banknote with images of Klaipėda, Valantinas' pattern of thinking was originally similar. The designer recalls: “In my studies of Klaipėda, I did not find features of higher peculiarity. The question was: to depict the city in the fragmentary German architectural heritage or to explore the subject of the port and industry? The personality of Vydūnas, his ideas of enlightenment and attitude to the world pushed me towards a philosophical approach. Intuitively I knew that some general symbol would serve my purpose. I decided to choose a characteristic symbol of a port, the lighthouse, although the idea was not very original. Archive cards or newspaper and magazine photographs

atžvilgiu jie buvo nuobodoki, saldokai romantiški. Norėjosi išraiškingesnio piešinio, dramatiškesnio siužeto, tad nusižengiau enciklopediniam tikslumui ir kūriau savo jūrą“.

Vos pasirodžius banknotui, reverso vaizdas sulaukė atgarsio, kad ne iš tos pusės į molą plakasi bangos, ne ten šviečia švyturys. Šiuo atveju dailininkui daug svarbiau bendra banknoto kompozicijos logika, o natūra, enciklopedinis tikslumas jam rūpi mažiausiai. Ne visi iki smulkmenų žino vaizduojamą peizažą, o pinigų laikys rankose visi, ir labai svarbu, kad banknotas būtų sukomponuotas profesionaliai nepriekaištingai. Čia jūra ir švyturys – simboliai, reiškiantys lietuviškus sentimentus jūrai, o ne peizažas, tiksliai nupieštas iš tam tikro taško.

Deja, R. Valantinas ne iki galo įgyvendino savo išsakytas nuostatas. Jūros vaizdas banknote, nežiūrint autoriaus gerų norų, liko tik paveikslėlis. Ko gero, čia kaltas pats autorius, ne iki galo išlikęs nuoseklus. Štai kaip jis apibūdina savo požiūrį į pinigų projektavimą: „Visada galvojau, jog banknotas pirmiausia yra paveikslas. Vaizduojama asmenybė ar turinys turi būti pagrindas, o funkcionalumas (turiu galvoje visus elementus) turėtų prisiderinti, paklusti“. Ši nuomonė yra visiškai priešinga tai, kuria visame pasaulyje vadovaujasi pinigų projektuotojai: saugumas – būtinybė, grožis – siekis.

Tokia radikali priešingybė visiškai suprantama – mūsų dailininkai ėmėsi projektuoti pinigų turėdami nemažą profesionalių grafikų, dažniausiai estampininkų, patirtį. Norint ar nenorint, ši patirtis pasireiškia, jei ne žodžiais, tai darbais. Jie banknotą komponuoja kaip estampą, o į baigtą paveikslą nenoriai įsileidžia pinigui būdingus elementus. Taip atsitiko ir su 200 litų banknotu. Jo reverse liko tik nominalo skaičiai ir tekstai, tačiau jie išdėstyti taip, kad neuždengtų išpuoselėto vaizdo, nenustumtų jo į antrą planą. Giljošo struktūrai skiriamas tik į akis nekrentančio rėmo vaidmuo. Dideles erdves nuo krašto iki krašto užpildyti lygiai štrichuota faktūra labai pavojinga ir estampe, juo labiau jei kalbama apie pinigų. Pats motyvas sudarė galimybę sukurti

of Klaipėda Lighthouse against the background of the sea did not satisfy me. With regard to plastics, they were rather boring and sweetly romantic. I wanted a more expressive drawing, of a more dramatic subject; so I disregarded the encyclopaedic accuracy and created a sea of my own”.

Unfortunately, Valantinas did not realise his philosophy to the full. What remained from the image of the sea on the banknote, despite the author's good will, was just a small picture. It probably happened so through the fault of the author himself, who was not fully consistent. This is how he described his approach to note designing: “I've always considered a banknote to be primarily a picture. The personality portrayed or the contents must be the core, whereas the functionality (I mean, all elements) should adapt itself, be subordinate”. This opinion is totally opposite to the one that currency designers around the world stick to: security is a necessity; beauty is an option.

This radical contrast is quite natural: our artists undertook currency design with accumulated substantial experience as graphic artists – most often print designers. Willingly or not, this experience manifests itself in works, if not in words. They arrange a note as a print design and are reluctant to introduce elements peculiar to the note into the finished picture. It happened so with the 200 litas banknote as well. On its back, only denomination numerals and lettering have remained, yet these are laid out as not to cover the refined image, not to push it to the background. The guilloche structure is given the role of just an inconspicuous frame. To fill large spaces edge to edge with a pattern of even strikes is very dangerous even for a print design, not to speak of a currency unit. The motif itself provided a possibility for creating a more interesting arrangement: for the foaming seawaters, the same tempestuous sky with menacing clouds and a lighthouse ray casting light on them would have suited much better than the dark, monotonous night sky.

Sketches for the
banknote's design by
R. Valantinas

įdomesnę kompoziciją: prie putojančių jūros bangų daug labiau būtų tikęs toks pat audringas dangus su grėsmingais debesimis ir juos apšviečiančiu švyturio spinduliu negu tamsus, monotoniškas nakties dangus.

Atsitiktinumas ir didelė lietuvių meilė jūrai lėmė, kad net du mūsų banknotus puošia šėlstančios jūros vaizdas – Atlanto banga, grasinanti pasiglemžti „Lituanicą“ 10 litų banknote, ir Baltija, skalaujanti Klaipėdos uosto molą 200 litų banknote. Joks kitas motyvas nenusipelnė tokio dailininkų dėmesio.

Komisijoje svarstant Vydūno portreto ikonografiją, iškilo klausimas, kokį rašytojo portretą pasirinkti – tarpukario Lietuvos visuomenei gerai pažįstamą, dar jauną, žvelgiantį iš laikraščių ir žurnalų fotokronikos puslapių ir dar gerai atmenamą dažnam vyresnės kartos inteligentui, ar jau pasenusį ir pražilusį, nuvargintą karo sunkumų, fotografuotą Vokietijoje keleri metai prieš mirtį. Nugalėjo nuomonė, kad banknote Vydūnas turi būti vaizduojamas toks, koks jis buvo paskutiniais savo gyvenimo metais. Spaustuvės meistrų išraižytoje graviūroje profesionaliai perteikta fotografinio portreto nuotaika, nors banknoto projekto autorius nebuvo tuo patenkintas – graveris neperteikė portreto šviesokaitos ir fono santykio, nors pati graviūra buvo atlikta profesionaliai.

Nežinant autoriaus sumanymo ir žiūrint iš šalies, portretas išėjo neblogas, o tamsesnę veido modeliuotę galima pateisinti graverio pastangomis išryškinti charakteringą portreto elementą – visiškai baltą rašytojo barzdą ir plaukus, nors ir jie kai kuriose vietose per daug tamsūs ir netenka savo spalvos. Antra vertus, suprantamas ir sveikintinas autoriaus noras, kad veidas būtų šviesesnis. Kaip jau minėta, K. Lynikas sakė, kad šviesus portretas sudaro daugiau kliūčių klastotojams, be to, mažiau štrichuotas veidas ir plaukai būtų ne tokie margi, aiškiau išsiskirtų nevienodo intensyvumo foninėje aplinkoje, į kurią jie dabar lyg ir nugrimzta, supanašėja su ja.

When the iconography of the portrait of Vydūnas was discussed in the Commission, a question arose, what portrait of the writer should be selected: well known to the inter-war Lithuanian public, still young, looking down from the pages of newspaper and magazine photo chronicles and still well-remembered by a many an educated person of the older generation, or already in old age and grey-haired, weary of the difficulties of the war, photographed several years before his death. The prevailing opinion was that the banknote should carry an image of Vydūnas in his last years of life. The engraving cut by the company's masters professionally conveys the mood of the photographic portrait, though the author of the banknote's design was not content with the result: the engraver had not conveyed the relationship between the change of light and the background, although the engraving itself was a professionally cut work.

If one is unaware of the author's conception and looks at it as an uninvolved observer, the portrait seems quite good and the darker modelling of the face is justified by the engraver's endeavours to bring out a characteristic element of the portrait – the writer's absolutely white beard and hair, though in some places these become too dark and lose their colour. On the other hand, the author's wish to make the face brighter is understandable and welcomed. As stated above, Kęstutis Lynikas had said that a bright portrait poses more problems for counterfeiters; additionally, a less lined face and hair would be less heterogeneous and more distinct in the background environment of varying intensity, while now they seem to sink into the background.

The task of relating the composition of the 200 litas banknote with the 100 litas banknote of 1991 issue limited the designer's possibilities of introducing more compositional innovations, but the time which had elapsed and the criticism made him introduce some adjustments. Valantinas gave up the heavy horizontal ornamental bands; therefore, the entire composition became lighter and there was room

Sketches for the
banknote's design by
R. Valantinas

Užduotis – 200 litų banknoto kompoziciją susieti su 1991 m. laidos 100 litų banknotu – apribojo dailininko galimybes įdiegti daugiau kompozicijos naujovių, tačiau praėjęs laikas ir girdėta kritika vertė dailininką kai ką pakoreguoti. R. Valantinas atsisakė sunkių horizontalių ornamento juostų, todėl palengvėjo visa kompozicija, atsirado vietos didesniai Vydūno portretui. Nors ir sumažėjo nominalo skaičiai bei tekstai, tačiau ramiam giljošo struktūrų fone jie gerai skaitomi, o smulkiai ornamentuoti raidžių siluetai tapo dar viena apsaugos priemone. 200 litų banknotą spausdino *Giesecke & Devrient GmbH* spaustuvė. Dailininkas su parengtu projektu nuvyko į spaustuvę ir dalyvavo parengiamajame gamybos etape. Autoriui tai buvo puiki mokykla, leidusi iš arčiau susipažinti su tobula programine įranga, kuriančia įmantrias giljošo struktūras, su naujausiais mokslo atradimais apsaugos priemonių srityje – specialiais dažais, hologramomis, kinegramomis. Lietuvos banko specialistams nusprendus banknote įdiegti hologramą, dailininkui teko ieškoti jai vietos jau sukomponuotame banknote. Susiformavęs požiūris į banknotą kaip į paveikslą neleido R. Valantinui naudotis kompanijos sudaryta galimybe kompoziciją papildyti pinigų specifika atitinkančiais elementais. Jis atsargiai, nepasitikėdamas rinkosi jam siūlomus variantus. Autorius prisimena: „Daug laiko prireikė ir fono darbams – giljošui. Turėjau galimybę peržiūrėti tūkstančius kataloguose siūlomų pavyzdžių, bet tinkamo vis neradau. Norėjosi savitesnio, lietuviškesnio. Visai praradęs viltį, pagaliau užtikau simbolį – saulutę. Bet ją reikėjo patobulinti. Daug padėjo vienas spaustuvės dizaino specialistas“.

200 litų banknotas buvo pirmas lietuviškas banknotas, kuriame įdiegta metalizuota holograminė juostelė, savo paslaptingu daugiaspalviu spindesiu išskyrusi šį pinigą iš kitų. Ultravioletinėje šviesoje reverse išryškėja dar vienas įspūdingas apsaugos požymis – švyti švyturio spindulių pluoštas, jo atspindys matyti ir ant molo.

for a bigger portrait of Vydūnas. The denomination numerals and texts, though contracted in size, are easily readable against the serene background of guilloche structures, and the finely ornamented outlines of letters serve as another security feature. The 200 litas banknote was printed by *Giesecke & Devrient GmbH*. The designer went to the company with his ready design to participate in the preparatory stage of production. It was an excellent school for the author; he could familiarize himself on closer terms with the perfect software capable of designing intricate guilloche structures, with the latest scientific discoveries in the area of security features, such as special inks and dies, holograms and kinegrams. On the decision of Bank of Lithuania experts to introduce a hologram into the banknote, the designer was obliged to find a place for it in the finished banknote. Owing to his approach to banknote as a picture, Rytis Valantinas did not use the opportunity provided by the company to supplement the arrangement with elements relevant to the specifics of the currency unit. He was choosing from the options offered to him cautiously, with distrust. The author recalls: “The work with the background – guilloche – took a long time too. I had a possibility of reviewing thousands of examples offered in catalogues, but I would not find a suitable one. My wish was to find something peculiar, more Lithuanian. When I lost all hope, I finally came across the symbol of a daisy. Yet it had to be improved. An expert of design from the company was very helpful to me.”

The 200 litas banknote was the first Lithuanian banknote with a metallic holographic strip incorporated, which distinguished this note from the others by its mysterious multicolour radiance. Under ultraviolet light, one more impressive security feature becomes visible on the back of the note: the pencil of rays of the lighthouse fluoresces; its reflection is also visible on the pier.

Designer R. Valantinas
while checking banknote
proofs, photograph

Engraving of the portrait
of Vydūnas